

Natura, uman e societad (NUS)

Elements dal svilup da la cumpetenzas

Champ da cumpetenzas

NUS.2

Explorar e mantegnair animals, plantas e spazis da viver

Cumpetenzas

2. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar l'importanza da sulegl, aria, aua, terren e crappa per creatiras, reflectar davart quell'importanza e declerar connexs.

renviaments
AS - Connexs e regularitads [5]
FSP - Ambient natiral e
resursas

Renviament

Basas natirals per creatiras
Las scolaras ed ils scolars ...

Incumbensa dal 1. ciclus

1

Cumenzament en il decurs dal 1. ciclus

- a » san explorar influenzas da glisch, chalur, aria, aua, terren e crappa sin la creschientscha e la moda da viver da plantas e d'animals vi d'exempels dal mintgadi e preschentar e descriver ils resultats da questas exploraziuns.
- b » san far supposiziuns ed identifitgar tge importanza che sulegl/glisch, aria, aua, terren, crappa han per plantas, animals ed umans e tge ch'els dovran per viver.

Stgalim da cumpetenzas

Incumbensa dal 2. ciclus

2

- c » san explorar e perscrutar vi d'exempels dals agens conturns adattaziuns da plantas e d'animals a las basas natirals, ordinar sco era commentar resultats (p.ex. plantas temprivas, plantas da puiunier en il mund autalpin, animals a ed en l'aua, plantas a differents lieus).
- d » san explorar caracteristicas tipicas e l'existenza da crappa, terren, aua en ils agens conturns, far cumparegliaziuns tranter lieus e spazis da viver specifics e documentar resultats (p.ex. ad auas, en ina chava da gera, en il guaud).
- e » san explorar influenzas da sulegl/glisch, aria, chalur, aua, terren sin la creschientscha e la moda da viver da plantas e d'animals, far observaziuns sur in temp pli lung, fixar e preschentar ils resultats da questas activitads.

Cumpetenzas da basa

Punct d'orientaziun

●

Incumbensa dal 3. ciclus

3

- f » san metter en relaziun e structurar differents fenomens e caracteristicas concernent sulegl/glisch, aria, chalur, aua, terren, crappa sco era declerar e classifitgar las enconuschientschas fatgas en quest connex. ■ fenomens e caracteristicas: glisch, radiazion da chalur, stgudament e sfradentada, svapuraziun e condensaziun; aua e cica, stressas da terren
- g » san persequitar dumondas specificas davart influenzas e connexs da basas natirals per la moda da viver dad animals, plantas ed umans, procurar infurmaziuns latiers, interrogar persunas dal fatg sco era ordinar, caracterisar e declerar resultats ed enconuschientschas.

Cuntegns obligatorics

► Cumpetenzas consecutivas: NT.9.1, NT.9.2, NT.9.3, STS.1.4, STS.3.1

Ulteriuras infurmaziuns davart ils elements dal svilup da las cumpetenzas èn disponibilas en il chapitel *Survista*.

Impressum

Editura:

Departement d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun

Tar quest document:

Plan d'instrucziun 21
Ediziun dals 15-03-2016

Maletg da la cuverta:

Iwan Raschle

Copyright:

Ils dretgs d'auturas e d'auturs ed ulteriurs dretgs da questa pagina d'internet ha la CDEP-T. Cun chargiar giu cuntegns (texts, maletgs, datotecas) da questa pagina d'internet na vegnan transferids nagins dretgs.

Internet:

gr-r.lehrplan.ch

Cuntegn

NUS.1	Identitad, corp, sanadad - s'enconuscher ed avair quità da sasez	2
NUS.2	Explorar e mantegnair animals, plantas e spazis da viver	5
NUS.3	Descriver, examinar e duvrar materias, energia e moviments	9
NUS.4	Perscrutar e declarar fenomens da la natira viva e morta	11
NUS.5	Perscrutar, giuditgar ed applitgar svilups technics e realisaziuns	14
NUS.6	Lavur, producziun e consum - s'occupar da situaziuns respectivas	16
NUS.7	Perscrutar e cumparegliar modas da viver e spazis da viver d'umans	19
NUS.8	Umans nizzegian spazis - s'orientar e gidar a concepir	21
NUS.9	Chapir il temp, la durada e la midada - distinguer istorgia ed istorgias	25
NUS.10	Cuminanza e societad - concepir la convivenza e s'engaschar	27
NUS.11	Explorar e reflectar davart experientschas fundamentalas, valurs e normas	30
NUS.12	Scuntrar religiuns e vistas dal mund	32

NUS.1 Identitad, corp, sanadad - s'enconuscher ed avair quità da sasez

1. Las scolaras ed ils scolars san scuvrir e descriver sasezs ed auters.		renviaments
<i>Jau sun jau</i> Las scolaras ed ils scolars ...		
NUS.1.1		
c	» san explorar lur abilitads e caracterisar sasezs.	
d	» san raquintar da lur vita da fin ussa e percorscher tge ch'è sa midà e tge ch'è restà il medem.	
e	» san sviluppar visiuns per lur avegnir e raquintar da talas (p.ex. tscherna da la scola, professiun preferida, hobis, moda da viver).	
► Cumpetenzas consecutivas: ERC.5.1		
2. Las scolaras ed ils scolars san surpigliar cunresponsabladad per lur sanadad e per lur bainesser e san sa proteger cunter privels.		renviaments AS - Percepziun (2) FSP - Sanadad AS - Corp, sanadad e motorica (1)
<i>Sanadad e bainesser</i> Las scolaras ed ils scolars ...		
NUS.1.2		
2		
c	» san percorscher en situaziuns concretas (p.ex. dal mintgadi, d'istorgias, da films) il grad dal bainesser ed il stadi da sanadad d'umans. » enconuschan pussaivladads per mantegnair la sanadad e per rinforzar il bainesser (p.ex. moviment, durmir, nutriment, tgira dal corp, amicizias).	
d	» san percorscher abus sexuals (p.ex. indecenzas linguisticas, egliadas taxantas, contacts corporals, gests) e violenza sexuala, san, co ch'els pon sa defender cunter quai e nua ch'els pon dumandar agid.	
e	» enconuschan mesiras preventivas per mantegnair la sanadad e san applitgar quellas (p.ex. mesiras d'igièna, tgira dal corp, nutriment, moviment).	
f	» san descriver las caracteristicas da dependenzas e da toxicomanias e numnar pussaivladads da prevenziun.	FSP - Sanadad
► Cumpetenza consecutiva: ELT.4.1, NT.7.4		

3. Las scholaras ed ils scholars san identifitgar ed explitgar connexs da nutriment e bainesser.		renviaments FSP - Sanadad
<i>Nutriment, mangiativa</i> NUS.1.3 Las scholaras ed ils scholars ...		
2 	d	» san descriver a moda generala l'impurtanza da l'aua e da substanzas nutritivas per in nutriment equilibrà.
	e	» san cumparegliar atgnas visiuns davart il nutriment cun models sco era classifitgar la funcziun da models en il mintgadi (p.ex. rudella da nutriment, piramida da nutriment).
	f	» san intercurir la derivanza da mangiativas specificas e reflectar davart l'ir enturn cun talas (p.ex. products regionalis, stagiunals; ir enturn a moda spargnusa/sfarlattanta cun victualias). sguaz u sfarlattim da victualias: footprint
	g	» san descriver caracteristicas per ir enturn adequatamain cun mangiativa (p.ex. igiena, magasinaziun, conservaziun).
► Cumpetenza consecutiva: ELT.4.2, ELT.4.3, ELT.4.4, ELT.4.5, STS.3.2		

4. Las scholaras ed ils scholars san descriver la constituziun da l'agen corp e declarar las funcziuns da tscherts organs.		renviaments AS - Corp, sanadad e motorica (1)
<i>Anatomia e funcziun dal corp uman</i> NUS.1.4 Las scholaras ed ils scholars ...		
2 	c	» san observar andaments e funcziuns en l'agen corp e descriver quels en connex cun il sistem d'organs (p.ex. moviment, musculatura e skelet; digestiun, apparat da mastgar ed organs da digestiun).
	d	» san identifitgar reacziuns en il corp sin basa da la structura e funcziun da singuls organs e trair conclusiuns (p.ex. suar, vegnir cotschen, protecziun cunter arsa dal sulegl). structura e funcziun da la pel
	e	» san declarar connexs tranter la structura e la funcziun dal corp uman. star dretg si: skelet, musculs; circulaziun dal sang: cor, venas, arterias
	f	» san numnar la basa per mantegnair saun il corp ed agir correspondentamain. funcziuns dal corp: movibladad ed agilitad, equiliber, forza, cundiziun
► Cumpetenza consecutiva: NT.7.1, NT.7.2		

5. Las scholaras ed ils scholars san percepir e chapir la creschientscha ed il svilup dal corp uman.		renviaments
Creschientscha e svilup dal corp uman Las scholaras ed ils scholars ...		
NUS.1.5		
2	b » san numnar cun plets adequats differenzas dal corp da mattas e mats.	
	c » san discurren davart il svilup futur da dunna ed um.	
	d » survegnan la pussaivladad d'exprimer dumondas e malsegirezass davart sexualitad.	
	e » san numnar midadas dal corp cun noziuns adequatas. ≡ midada da la vusch, menstruaiziun	
	f » chapeschan infurmaziuns davart ils organs sexuals, procreaziun, fructificaziun, cuntracepziun, gravidanza e naschientscha. ≡ structura e funcziun dals organs sexuals	
	g » san - sut instrucziun - cumparegliar e giuditgar la qualitat da funtaunas specificas concernent sexualitad.	MI.1.2.e
	h » enconuschan midadas psichicas en la pubertad (p.ex. turpetg, schenadadad e malsegirezza pli gronda, tenuta midada envers l'agen corp, interess sexual che sa dasda) e san che quai tutga tar il svilup normal.	
► Cumpetenzas consecutivas: ERC.5.3, NT.7.3		

6. Las scholaras ed ils scholars san reflectar davart schlattaina e rollas.		renviaments AS - Emprerder e reflexiun [7] FSP - Schlattainas ed egualitad
Schlattaina e rollas Las scholaras ed ils scholars ...		
NUS.1.6		
2	b » san descriver rollas multifaras da las schlattainas (p.ex. en la professiun, famiglia, sport) e san che mattas/dunnas e mats/umens han ils medems dretgs.	
	c » dovran ina lingua objectiva ed appreciativa en connex cun schlattaina e rollas.	
	d » san descriver e metter en dumonda rollas da las schlattainas (p.ex. caracteristicas, stereotips, cumportament) sco era realisar pregiudizis e clischés en il mintgadi ed en las medias.	MI.1.2.e
► Cumpetenzas consecutivas: ERC.5.2, ERC.5.3		

NUS.2 | Explorar e mantegnair animals, plantas e spazis da viver

1. Las scholaras ed ils scholars san explorar e documentar animals e plantas en lur spazis da viver sco era describer la cumbinaziun.

renviaments
FSP - Ambient natiral e
resursas*Animals, plantas, spazis da viver*

NUS.2.1

Las scholaras ed ils scholars ...

2

- c » san explorar spazis da viver vischins (p.ex. parc naziunal, reservat da gaud Val Cama, zona umida Razén, Ruinaulta, vadretg da Roseg) e lur creatiras (p.ex. cun lingera, spievel da champagna, marella, cudesch da determinaziun) e protocoliar lur resultats da perscrutaziun sco era describer la convivenza.

- d » san declarar tge animals e plantas che dependan in da l'auter e far supposiziuns davart l'effect reciproc tranter creatiras (p.ex. puz: amfibis, irun, peschs d'aua dultscha, mustgins; parc naziunal: litgen, sember, cratschla, stgilat, capricorn, evla, tschess barbet, muntanella; chadainas da nutriment).

- e » san rimnar infurmaziuns davart effects reciproc en spazis da viver e preschentar schematicamain (p.ex. raits da nutriment, relaziun rapinader-preda).

► Cumpetenzas consecutivas: NT.9.1, NT.9.2, NT.9.3, STS.3.1

2. Las scholaras ed ils scholars san identifitgar l'impurtanza da sulegl, aria, aua, terren e crappa per creatiras, reflectar davart quell'impurtanza e declarar connexs.

renviaments
AS - Connexs e regularitads (5)
FSP - Ambient natiral e
resursas*Basas natirals per creatiras*

NUS.2.2

Las scholaras ed ils scholars ...

2

- c » san explorar e perscrutar vi d'exempels dals agens conturns adattaziuns da plantas e d'animals a las basas natirals, ordinar sco era commentar resultats (p.ex. plantas temprivas, plantas da piunier en il mund autalpin, animals a ed en l'aua, plantas a differents lieus).

- d » san explorar caracteristicas tipicas e l'existenza da crappa, terren, aua en ils agens conturns, far cumparegliaziuns tranter lieus e spazis da viver specifics e documentar resultats (p.ex. ad auas, en ina chava da gera, en il gaud).

- e » san explorar influenzas da sulegl/glisch, aria, chalur, aua, terren sin la creschientscha e la moda da viver da plantas e d'animals, far observaziuns sur in temp pli lung, fixar e preschentar ils resultats da questas activitads.

- f » san metter en relaziun e estructurar differents fenomens e caracteristicas concernent sulegl/glisch, aria, chalur, aua, terren, crappa sco era declarar e classifitgar las enconuschientschas fatgas en quest connex. ■ fenomens e caracteristicas: transformaziun, radiaziun da glisch, radiaziun da chalur, stgaudament e sfradentada, svapuraziun e condensaziun; aua e circulaziun da l'aua; structuraziun da stresas da terren

- g » san perseguitar dumondas specificas davart influenzas e connexs da basas natirals per la moda da viver dad animals, plantas ed umans, procurar infurmaziuns latiers, interrogar persunas dal fatg sco era ordinar, caracterisar e declarar resultats ed enconuschientschas.

► Cumpetenzas consecutivas: NT.9.1, NT.9.2, NT.9.3, STS.1.4, STS.3.1

3. Las scholaras ed ils scholars san observar e cumparegliar, co che animals e plantas creschan, sa sviluppan e sa reproduceschan.		renviaments
<i>Creschientscha, svilup, reproducziun</i> NUS.2.3 Las scholaras ed ils scholars ...		
2	c	» san identifitgar e cumparegliar particularitads tar animals per segirar la survivenza e describer las differenzas constatadas (p.ex. svilup en l'ov-vegnir or da l'ov, svilup en in burset, svilup en il corp da l'animal-nascher viv).
	d	» san s'occupar d'infurmaziuns davart l'impollinaziun da plantas e las preschentar sco era perscrutar, co che sems schermiglian, plantas pruin, creschan e sa derasan (p.ex. modas da derasaziun: vent, animals, aua, uman). satget da pollen, pollen, ovari, pistil, stigma, fritg, sem, schermigliaziun
	e	» san s'occupar d'infurmaziuns, co che mammals creschan, sa sviluppan e sa reproduceschan e scriber si quellas (p.ex. en descripciuns dals animals).
	f	» san observar e describer, co che animals sa reproduceschan, creschan e sa sviluppan. svilup dals amfibis dal rambot a la rauna; svilup da la respiraziun tras las brantschas a la respiraziun tras ils pulmons
► Cumpetenzas consecutivas: NT.8.2, NT.8.3		

4. Las scholaras ed ils scholars san distinguer la diversitad da las spezias da plantas e d'animals e categorisar quellas.		renviaments
<i>Diversitad da las spezias e sistems da classificaziun</i> NUS.2.4 Las scholaras ed ils scholars ...		
2	c	» san perscrutar cun instruments adattads (p.ex. marella, spievel da champagna, cudesch da determinaziun) ils puncts cuminaivels e las differenzas da plantas e d'animals (p.ex. utschels chantadurs, utschels da l'aua, utschels da rapina, tschuetas; utschels migrants/utschels stabels), far cumparegliaziuns sco era tschertgar e preschentar infurmaziuns en chaussa.
	d	» san describer caracteristicas da plantas e d'animals che permettan a tals da viver en in tschert spazi da viver (p.ex. sien d'enviern da la muntanella è adattà a la vita autalpina, pail da la talpa è adattà a la vita en foss, l'abilitad da rampignar dal capricorn è adattada a la vita dal mund autalpin, plantas da las palids autas e planivas èn adattadas als terrens cun paucas substanzas nutritivas; maglia-insects sco la drusera e la grassetta vulgara).
	e	» san attribuir plantas, bulieus u animals ad agens sistems da classificaziun e motivar ils criteris applitgads. criteris da sistems da classificaziun; caracteristicas da plantas: furmas da la feglia, structura da la flur; vegetaziun e furmas da crescer; caracteristicas anatomicas d'animals
	f	» san lavurar cun ils sistems da classificaziun usitads (p.ex. plantas ervusas/lainusas; insects: tgirallas, furmiclas, salips, libellas, baus, mustgas, vespras).

5. Las scolaras ed ils scolars san sviluppar ideas ed imaginaziuns davart l'istorgia da la terra ed il svilup da plantas, animals ed umans.

renviaments

Geologia ed istorgia da la terra

NUS.2.5

Las scolaras ed ils scolars ...

2	b	» san far supposiziuns davart il svilup e la midada da creatiras e sclerir e sviluppar per sasezs visiuns en il barat.	
	c	» san cumparegliar atgnas ideas ed imaginaziuns davart l'istorgia da la terra e da creatiras cun preschentaziuns ed illustraziuns (p.ex. en cudeschs tematics, en museums) e describer e declarar enconuschientschas sco era dimensiuns temporalas en chaussa.	MI.1.3.e
	d	» san cumparegliar e differenziar preschentaziuns realas e funcziunalas davart l'istorgia da la terra e da creatiras (p.ex. en cudeschs tematics, films, comics) a maun da criteris prescrits sco era reflectar en quest connex davart la derivanza e la fidadad d'infurmaziuns.	MI.1.2.e MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	e	» san metter infurmaziuns en in urden cronologic pertutgant il svilup e la midada da la terra e da las creatiras e structurar models d'ideas davart dimensiuns temporalas sco era davart process. epocas da l'istorgia da la terra, svilup e midada da creatiras	FSP - Ambient natiral e resursas
	f	» san explorar fastizs dal svilup da la cuntrada e da creatiras en la regiun, nua ch'els abitan, sco era metter quels en in urden territorial e cronologic (p.ex. process, midada, successiun, stgalims da vegetaziun da las Alps, structura da las Alps; patrimoni mundial da la UNESCO Arena tectonica Sardona).	

6. Las scolaras ed ils scolars san giuditgar las influenzas da l'uman sin la natira e reflectar davart in svilup persistent.

renviaments
FSP - Ambient natiral e resursas*Relaziuns natira - uman*

NUS.2.6

Las scolaras ed ils scolars ...

2	d	» san surpigliar incumbensas e conresponsabladad per cultivar plantas e per tegnair animals da cumpagnia (p.ex. tegnair animals e cultivar plantas en la scola).	
	e	» san explorar en spazis da viver da la regiun, nua ch'els abitan, e documentar, co che umans furman, utiliseschan e midan la moda da viver ed il spazi da viver da plantas e d'animals.	
	f	» san cumparegliar las atgnas modas d'agir e da sa cumportar (p.ex. en il contact cun animals da chasa, tar activitads da temp liber en il guaud, sper ed en l'aua) cun ils basegns da viver da plantas e d'animals e valitar quai.	
	g	» san describer e cumparegliar differentas relaziuns e modas da sa cumportar d'umans envers plantas, animals e spazis da viver natirals e contemplar quai or da differentas perspectives. » san applitgar reglas da protecziun e da cumportament envers plantas ed animals. reglas per proteger animals, plantas protegidas, cumportament en territoris per la protecziun da la natira	

		renviaments
	h » san reflectar davart il niz da plantas e d'animals per l'uman (niz economic, estetic, per la sanadad e per il bainesser). » san giuditgar consequenzas pussaivlas da las influenzas da l'uman sin la natira, san cumbinar enconuschientschas latiers e san reflectar davart las atgnas modas da sa cumportar e d'agir.	

NUS.3 | Describer, examinar e duvrar materias, energia e moviments

1. Las scolaras ed ils scolars san describer ed ordinar experientschas cun moviments e forzas.

renviaments
AS - Emprender e reflexiun [7]

Moviments e forzas

NUS.3.1

Las scolaras ed ils scolars ...

2	d	» san pruvà or different effects da levagl e barattar experientschas (p.ex. a l'agen corp, tar ina ballabaina, forsch d'ortulan, rumpanuschs, zanga).	ATT.2.B.1.4b
	e	» san explitgar, co che levagls funcziunan ed applitgar tals cun cleras intenziuns en il mintgadi (p.ex. auzar insatge pesant, transportar insatge strusch vi dal corp).	
	f	» san mesirar e preschentar temps e trajects sco era giuditgar precisiuns da la mesiraziun (p.ex. mesirar in trajet: dumber da pass vs. bindel da mesirar).	MA.3.A.2.f
	g	» san mesirar e cumparegliar sveltezzas (p.ex. lindorna, aual, velo; cumparegliaziun cun agid da diagrams dal temp e da la via) sco era describer midaments da la sveltezza.	MA.3.A.3.e
	h	» san percepir la cumbinaziun da fermezza e direcziun da forzas ed explitgar cun exempels dal mintgadi (p.ex. trair ina schlitta greva cun ina corda curta, lingia da sgol d'ina balla).	ATT.2.B.1.4c ATT.2.B.1.4d

► Cumpetenzas consecutivas: NT.5.1

2. Las scolaras ed ils scolars san realisar e describer l'impurtanza da l'energia e da la transfurmaziun d'energia en il mintgadi ed agir a moda reflectada.

renviaments
AS - Connexs e regularitads [5]

Energia e transfurmaziun d'energia

NUS.3.2

Las scolaras ed ils scolars ...

2	c	» san numnar differentas furmas d'energia (p.ex. energia chinetica, potenziala, electrica, termica, chemica) ed attribuir talas a tscherts purtaders d'energia u utilisaziuns en il mintgadi (p.ex. vent, aua, radiazion da sulegl, laina, petroli, vivondas, chalur da la terra, roda da vent a Haldenstein, lais d'accumulaziun, ovras electricas da flum).	ATT.2.B.1.5d
	d	» san s'occupar d'infurmaziuns davart las manieras da metter a disposiziun e d'accumular energia ed elavurar quellas (p.ex. implant da fotovoltaica, batteria, lai d'accumulaziun).	ATT.2.B.1.5d
	e	» san identifitgar transfurmaders d'energia e declerar lur effects senza enconuschientschas precisas da la construcziun e da la funcziun (p.ex. generatur transfurma energia dal moviment en energia electrica).	ATT.2.B.1.5d
	f	» san describer in cumportament che tegna quint da l'energia e motivar quai (p.ex. energia electrica: ascensur-stgala, stgaudent-vestgadira, stand-by vs stizzar dal tuttafatg l'apparat).	

► Cumpetenza consecutiva: NT.4.1, NT.4.2, STS.1.4

3. Las scholaras ed ils scholars san percepir, analisar ed ordinar substanzas en il mintgadi ed en conturns natirals.		renviaments AS – Percepziun [2]
Substanzas e caracteristicas da substanzas Las scholaras ed ils scholars ...		
2	c » san rimnar objects e substanzas dal mund quotidian ed ordinar tenor material, furma, cumposiziun, colur ed intent d'utilisaziun (p.ex. giugaret, isegl, objects dal tegnaarchasa, materialias da construcziun).	ATT.2.C.1
	d » san lavurar cun objects e cun substanzas e scriver si lur enconuschientschas (p.ex. cumportament envers magnet, cumportament en l'aua: nudar, sfundrar; conductivitat da chalur, conductivitat d'electricitad).	
	e » san s'occupar d'infurmaziuns davart substanzas (p.ex. entras atgnas perscrutaziuns, cun agid da medias) e san documentar ils resultats (p.ex. descripziuns da las substanzas: colur, glischur, direzza, defurmaziuns, grondezza, conductivitat, temperatura, stadi d'agregaziun). qualitäts da substanzas	MI.1.2.e
	f » san explitgar e demonstrar qualitäts da substanzas cun agid d'analogias u da models simpels (p.ex. declerar stadis d'agregaziun cun il model da las parts las pli pitschnas; mussar magnetisaziun cun il model dals magnets elementars).	
► Cumpetenzas consecutivas: NT.2.1, STS.1.4		

4. Las scholaras ed ils scholars san elavurar, midar e far diever da substanzas.		renviaments AS - Connexs e regularitads (5)
Elavuraziuns e midadas da substanzas		
NUS.3.4	Las scholaras ed ils scholars ...	
2	c	» san explotar substanzas dal terren u da l'aua cun metodos da separaziun simplas (p.ex. crivlar e cular, allontanar la glitta, sedimentar, filtrar, svapurar).
	d	» san descriver midadas da substanzas sco proceduras e declerar lur utilisaziun en il mintgadi (p.ex. arder, brischar, carbonisar; luar zutger, dissolver en aua; far confitura or da pumaraida; laschar cristallisar aua da sal).
► Cumpetenzas consecutivas: NT.2.2, NT.3.1, NT.3.2		

NUS.4 | Perscrutar e declerar fenomens da la natira viva e morta

1. Las scolaras ed ils scolars san percorscher, cumparegliar e declerar signals, senns e prestaziuns dals senns.

renviaments
AS - Corp, sanadad e motorica
[1]

Signals, senns, prestaziuns dals senns

NUS.4.1

Las scolaras ed ils scolars ...

2	c	» san percepir e giuditgar tscherts signals dal corp e sias reacziuns sisur ed agir correspudentamain (p.ex. pel-giaglina, avair fraid, trair en vestgadira chauda; percorscher in privel, franar, distanza da franar; ferma radiaziun dal sulegl, tschegnar, metter si egliers da sulegl).	
	d	» san identifitgar signals, irritabladad e reacziuns da plantas e d'animals (p.ex. sa drizzar vers il sulegl, reacziun tar il tutgar, camuflar, avertir).	
	e	» san s'occupar d'infurmaziuns davart pussaivladads e cunfins da prestaziuns dals senns (p.ex. egls da fassetta; odorat [nas] ed udida dal chaun) e giuditgar consequenzas da disturbis e da donns (p.ex. udir/vesair mal u insumma betg, lingua da segns, scrittira per tschorvs).	
	f	» san observar, describer e declerar particularitads, differenzas e connexs da differentas prestaziuns dals senns e signals (p.ex. connexs tranter savurar, vesair, gustar; l'emprim vesan ins il chametg, alura audan ins il tun).	

► Cumpetenzas consecutivas: NT.6.1

2. Las scolaras ed ils scolars san cumparegliar e perscrutar fenomens acustics.

renviaments
AS - Percepciun [2]
MU.2.A.1

Fenomens acustics, ureglia

NUS.4.2

Las scolaras ed ils scolars ...

2	b	» san sviluppar ideas per mesiras da protecziun cunter ramurs canerusas e cuntinuantas e giuditgar lur effects (p.ex. uregliers, stapunets d'ureglia, paraid da protecziun cunter la canera).	FSP - Sanadad MU.2.C.1.2a
	c	» san perscrutar e describer il connex tranter vibraziuns e tuns (p.ex. moviments da l'aria cun ina chandaila che trembla davant ina membrana vibranta d'in autpledader). » san numnar las caracteristicas da l'ureglia sco era describer ils process e las funcziuns respectivas. ureglia: conchiglia da l'ureglia, chanal da l'udida, pel dal schumber	
	d	» san perscrutar fenomens acustics sco era cumprovar e declerar simplas regularitads (p.ex. derasaziun dal sun: eco dovra temp; amplificaziun: megafon; isolaziun: tenda, tarpun).	MU.4.C.1.d
	e	» san far il connex tranter ina chargia intensiva da l'udida (durada, volumen) e donns da l'udida e mussar quai a maun d'exempels concrets dal mintgadi.	FSP - Sanadad MU.2.C.1.2b

► Cumpetenzas consecutivas: NT.6.2

3. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar e perscrutar fenomens optics.

renviaments
AS - Connex e regularitads [5]

Fenomens optics, egl

NUS.4.3

Las scolaras ed ils scolars ...

2	c	» san numnar las parts externas da l'egl e describer lur process e funcziuns. egl: survantscheglia, viertgel da l'egl cun tschegls, liquid da larmas, pel-corna, congiuntiva	
	d	» san applitgar e duvrar intenziunadamain marella da maun, marella binoculara e spievel da champagna.	
	e	» san describer la construcziun da princip da l'egl e far in model d'egl simpel (p.ex. camera stenopeica).	
	f	» san perscrutar e describer fenomens optics (p.ex. maletgs reflectads, refracziun da la glisch: midada aua-aria, prisma, reproducziun en la camera stenopeica).	
	g	» san preschentar fenomens optics cun agid da models dal radi da glisch resp. fasch da glisch. models dal radi da glisch resp. fasch da glisch	
► Cumpetenza consecutiva: NT.6.2, NT.6.3			

4. Las scolaras ed ils scolars san observar fenomens da l'aura, s'infurmar davart eveniments da la natira sco era declerar fenomens e fatgs correspundents.

renviaments
AS - Emprender e reflexiun [7]

Aura e fatgs meteorologics

NUS.4.4

Las scolaras ed ils scolars ...

2	1c	» san observar e distinguer simpels fenomens da l'aura e scriber si e preschentar lur atgnas enconuschientschas en quest connex (p.ex. nivels, vent, precipitaziuns).	
	1d	» san describer fenomens da l'aura e lur caracteristicas tipicas, attribuir a las differentas stagiuns sco era colliar cun atgnas experientschas ed observaziuns (p.ex. nivels, vent, furmas da precipitaziuns, midadas da la temperatura).	
	1e	» san far observaziuns, mesiraziuns ed experiments en connex cun elements da l'aura, ordinar ils resultats, preschentar ils resultats da las mesiraziuns en diagrams sco era scriber si e commentar fatgs en chaussa. elements da l'aura: temperatura, nivels, precipitaziuns, vent, pressiun da l'aria	MI - Produccziun e preschentaziun
	1f	» san leger prognosas da l'aura, enquadrar caracteristicas en situaziuns da l'aura e trair a niz per planisar agens projects (p.ex. temp liber, viadi da scola). » san applitgar reglas da cumportament en differentas auras (p.ex. protecziun cunter chametgs, granella, burascas).	MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	1g	» san retschertgar dumondas, caracteristicas specificas e tscherts connexs simpels davart l'aura, estructurar e classifitgar ils resultats sco era preschentar las ideas latiers en furma da models (p.ex. tar fronts meteorologics, urizis).	

		<i>Eveniments da la natira e privels da la natira</i>	
NUS.4.4		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	2c	» san observar ed identifitgar fastizs d'eveniments da la natira en ils agens conturns, far supposiziuns tge ch'è capità sco era giuditgar tge ch'è en cas da periclitar e proteger l'uman (bova preistorica da Flem, lavinas, aua gronda a Puschlav, sdregliada da la schelira permanenta).	
	2d	» san colliar atgnas ideas ed experientschas cun infurmaziuns e rapports davart eveniments da la natira ed identifitgar e nominar sin basa da quai caracteristicas e process en connex cun eveniments da la natira. inundaziuns, lavinas, stemprads, midadas tras eveniments da la natira pli baud ed oz.	
	2e	» san ordinar, giuditgar ed applitgar en situaziuns respectivas reglas da protecziun e da cumportament en connex cun eveniments da la natira. reglas da cumportament tar urizis, tar nudar, ir cun skis, esser en gir en las muntognas	FSP - Sanadad
► Cumpetenzas consecutivas: STS.1.2, STS.1.3			

5.		Las scolaras ed ils scolars san percepir, descriver e declerar fenomens da la terra e moviments d'asters e da stailas.	renviaments AS - Connexs e regularitads (5)
		<i>Terra ed universum</i>	
NUS.4.5		Las scolaras ed ils scolars ...	
2	c	» san elavurar e sclerir dumondas davart la terra sco planet e davart corps celests, s'occupar d'infurmaziuns latiers sco era preschentar resultats (p.ex. lunghezza dal di e da la notg a differents lieus da la terra, davart fenomens e caracteristicas da tscherts corps celests e lur moviments).	
	d	» san observar durant in temp pli lung il tschiel da di e da notg e classifitgar e estructurar ils resultats (p.ex. di e notg, stagiuns, fasas da la glina, stailas marcantas).	
	e	» san transferir fenomens da terra, glina, planets, sulegl e stailas sin models simpels e descriver, declerar e colliar en quest connex caracteristicas e connexs cun moviments sco era situaziuns spazialas e temporalas. models: moviments da la terra, la terra en il sistem solar, dimensiuns da l'univers	
	f	» san s'occupar d'infurmaziuns davart dumondas specificas areguard la terra, corps celests e l'univers, examinar fatgs sco era cumpilar, ordinar e represchentar enconuschientschas (p.ex. davart galaxias, stailas, constellaziuns da stailas, planets, comets, davart spazi e temp en l'univers, davart astronomas ed astronomes impurtants).	MI.1.3.f

NUS.5 | Perscrutar, giuditgar ed applitgar svilups tecnics e realisaziuns

1. Las scolaras ed ils scolars san analisar e construir suenter urdains dal mintgadi ed apparats tecnics.

renviaments

Funcziuns d'urdains e d'apparats

NUS.5.1

Las scolaras ed ils scolars ...

2	c	» san perscrutar urdains dal mintgadi e chattar or ed explitgar simpels princips da las ciencias natiralas e tecnics (p.ex. equilibr tar la ballabaina, stadaira a duas cuppetas, stabilitad tar punts, turs, mirs, levagl tar la forsch, zanga, martè).	ATT.2.B.1.4b
	d	» san scuvrir elements centrals da construcziuns tar edificis ed urdains ed apparats tecnics, construir suenter quels sco model e represchentar els (p.ex. profils d'angul, da ziczac e dad U en palpieri e chartun, rudellas da deviazion cun spols dal fil, pais da gulivaziun tar barrieras, punts da trair si, paracudada, ballun ad aria chauda).	
	e	» san s'occupar sin basa d'urdains, maschinas, edificis ed apparats specifics d'infurmaziuns davart la moda da construir da pli baud e dad ussa, cumparegliar ed ordinar svilups (p.ex. propulsiun mecanica-propulsiun electrica, maschina a vapor-motor termic modern; camera stenopeica- apparat da fotografar modern).	ATT.2.B.1.4c ATT.2.B.1.4d
	f	» san chattar or tar apparats, edificis e stabiliments tecnics princips da las ciencias natiralas e tecnics, descriver e declerar ils funcziunaments (p.ex. moda da construir in velo, in gru, ina bartga da remblar, ina barriera). levagl, rudella da deviazion, cugn, plaun inclinà, equilibr, stabilitad, moviment	ATT.2.B.1.4c ATT.2.B.1.4d

► Cumpetenzas consecutivas: NT.1.2

2. Las scolaras ed ils scolars san analisar fenomens electriccs e magneticcs sco era lur applicaziuns tecnicas.

renviaments
AS - Connexs e regularitads [5]

Fenomens electriccs ed applicaziuns tecnicas

NUS.5.2

Las scolaras ed ils scolars ...

2	1b	» san construir cirquits electriccs simpels e denominar las singulas parts.	ATT.2.B.1.5a ATT.2.B.1.5b
	1c	» san descriver il current electric sco las parts las pli pitschnas muventadas e far e declerar l'analogia cun aua currenta.	
	1d	» san construir cirquits electriccs diromads sco circuit da seria u circuit parallel, empruvar els, descriver las parts e chattar ellas en urdains dal mintgadi (p.ex. urdains da gieu, illuminaziun). circuit electric da seria u circuit electric parallel	ATT.2.B.1.5c
	1e	» san represchentar schematicamain cirquits electriccs sco era leger e realisar schemas simpels dals girs. circuits electriccs » san mussar en in experiment cun agid d'in circuit electric simpel, tge materialias che condueschan la forza electrica e tgeninas betg. conductivitat electrica	ATT.2.B.1.5c
	1f	» san examinar e represchentar tge effects che midadas han en cirquits electriccs (p.ex. batteria pli flaivla, duas empè d'ina lampina, en seria empè da parallelamain).	ATT.2.B.1.5c

Fenomens magnetic ed applicaziuns tecnicas

NUS.5.2

Las solaras ed ils solar ...

2	2c	» san examinar l'effect da magnets sin differentas materialias (p.ex. mesurar, d'avent da tge distanza ch'in fermagl da biro vegn attratg; examinar serraportas magnetic e la capacita da purtar da crutschs magnetic). attracziun magnetica, stumplar d'avent; effect reciproc da magnets tranter els	
	2d	» san construir sut instrucziun e duvrar magnets electric simpels (p.ex. plegar in fildarom enturn ina struva e colliar cun ina batteria). magnet electric	
	2e	» san chattar e declerar applicaziuns da magnets e da magnets electric en il mintgadi (p.ex. compass reagescha sin il champ magnetic da la terra; platta da cuschar d'inducziun).	
► Cumpetenzas consecutivas: NT.5.2, NT.5.3			

3. Las solaras ed ils solar san valitar impurtanza e consequenzas da svilups tecnicos per l'uman e l'ambient.

renviaments
ATT.2.B.1*Impurtanza e consequenzas da svilups tecnicos*

NUS.5.3

Las solaras ed ils solar ...

2	b	» san supponer pertge e co che urdains èn vegnids inventads e sviluppads (p.ex. furn, mixer, fier da stirar, paraplievgia, culli, apparats mecanics ed electric).	
	c	» san identifitgar e giuditgar l'impurtanza da svilups tecnicos d'urdains e d'apparats per la vita dal mintgadi actual (p.ex. ura da bratsch, barschun da dents electric, maschina da lavar giu, telefericas, maschin da construcziun, internet).	FSP - Ambient natiral e resursas ATT.3.A.2.b
	d	» san s'occupar d'infurmaziuns davart inventadras ed inventaders e davart lur invenziuns tecnicas e las preschentar (p.ex. Marconi - radio; Franklin - parachametg).	MI.1.3.e ATT.3.A.2.b
	e	» san identifitgar, cumparegliar ed ordinar fenomens e chaussas en la natira sco models per svilups tecnicos (p.ex. bionica: ala d'utschè - ala d'aviun, brager - serra tatganta, protecziun cunter la chalira e cunter il fraid tar plantas ed animals ed apparats tecnicos).	
	f	» san cumparegliar ed ordinar applicaziuns tecnicas da pli baud e dad oz e giuditgar tge ch'è sa midà tras quai en il mintgadi per ils umans e l'ambient (p.ex. illuminaziun, stgaurament, construir, traffic, pussaivladads da communitgar, utilisaziun da la forza idraulica, Viafier retica, electrificaziun, implants per far naiv artificia). impurtanza da svilups tecnicos per la vita da mintgadi	FSP - Ambient natiral e resursas ATT.3.A.2.b
	g	» san retschertgar tenor instrucziun e documentar infurmaziuns davart la relevanza d'in apparat ch'è impurtant per las ciencias naturalas (p.ex. svilups en la medischina grazia al microscop, midadas dal maletg da la terra e da l'univers grazia al telescop).	MI - Retschertga e sustegn d'emprender ATT.3.A.2.b
► Cumpetenzas consecutivas: NT.1.1, NT.1.3			

NUS.6 | Lavur, producziun e consum - s'occupar da situaziuns respectivas

1. Las scholaras ed ils scholars san explorar differentas furmas da lavur e plazzas da lavur.

 renviaments
AS - Emprender e reflexiun [7]
FSP - Economia e consum

Impurtanza da la lavur, munds da lavur

NUS.6.1

Las scholaras ed ils scholars ...

2	c	» san organisar tenor instrucziun la partiziun da la lavur sco era reflectar davart il resultat e la repartiziun da la lavur (p.ex. festa da scola, stan da vendita).	
	d	» san cumparegliar lavurs da dunnas e d'umens, numnar differenzas e discutir ponderaziuns davart l'aboliziun da malgistadads (p.ex. pussaivladads da tscherner e schanzas betg egualas).	FSP - Schlattinas ed egualitad
	e	» san explorar furmas da lavur e models da temp da lavur tar tscherts lieus da lavur e descriver differenzas (p.ex. lavur manuala, intellectuala, mecanica, servetsch resp. lavur a temp cumplain, a temp parzial, lavur da pichet). lavur sco activitad, lavur sco resultat	
	f	» enconuschan motivs per dischoccupaziun e consequenzas pussaivlas per il singul e la famiglia (p.ex. midadas da las exigenzas da la professiun).	

2. Las scholaras ed ils scholars san explorar munds professionals e descriver professiuns tenor criteris specifics.

 renviaments
FSP - Economia e consum

Orientaziun professiunala

NUS.6.2

Las scholaras ed ils scholars ...

2	c	» san descriver agens interess per professiuns e sa barattar davart professiuns desideradas e stereotips (p.ex. professiuns d'umens, professiuns da dunnas).	
	d	» san interrogar dunnas ed umens davart lur lavur professiunala e distinguer l'impurtanza da la lavur professiunala per la vita famigliara.	
	e	» san cumparegliar tschertas professiuns a maun da criteris (p.ex. professiuns dal chantun da muntogna: guardiachamona, persuna d'instrucziun da sport da naiv, guid da muntogna, selvicultur/-a da revier, pur/-a da muntogna, survegliader/-dra da chatscha) e descriver la via da scolaziun a questas professiuns (p.ex. activitads, exigenzas, carriera, furmaziun supplementara).	

3. Las scolaras ed ils scolars san describer, co che rauba vegn producida e transportada.		renviaments
<i>Elavuraziun da materia prima, produenziun da rauba</i> NUS.6.3 Las scolaras ed ils scolars ...		
2 	c » san s'occupar d'infurmaziuns davart materia prima e reflectar davart lur impurtanza per l'uman (p.ex. petroli, vaider, metals).	FSP - Ambient natiral e resursas
	d » san describer e preschentar a maun d'exempels il process da produenziun da rauba (p.ex. dal petroli als legos). ciclus da materia prima, valorisaziun	
	e » san rimnar e cumparegliar infurmaziuns davart la via da rauba (p.ex. tartuffels, t-shirt, tschigulatta, telefonin) sco era describer process da lavur.	
	f » san s'occupar da manaschis da produenziun e da servetschs dals proxims conturns e documentar andaments tipics e proceduras da produenziun (p.ex. currents da rauba, proceduras da produenziun, incumbensas e finamiras dal manaschi).	
4. Las scolaras ed ils scolars san examinar relaziuns da barat e distinguer reglas economicas simplas.		renviaments
<i>Rollas e reglas dal comprar, barattar, vender</i> NUS.6.4 Las scolaras ed ils scolars ...		
2 	c » san declarar caracteristicas da meds da barat (p.ex. desiderà, stgars, purziunabel, conservabel, stget) e la funcziun da daners en fatschentas da barat.	
	d » san vender rauba (p.ex. per in project da scola) e planisar, realisar e reflectar davart il process tenor puntgs da vista economics (p.ex. custs da cumpra, custs da material, dumbers dals tocs, pretsch da vendita, reclama, marscha dal gudogn).	
	e » san intercurir vi d'exempels dal mintgadi co ch'ils pretschs sa furman e sa midan (p.ex. purschida gronda-pretsch bass, purschida pitschna-pretsch aut).	
	f » enconuschan ils tratgs fundamentals dal model dal ciclus economic simpel. barat da rauba, forza da lavur e daners tranter interpresas e chasadas	FSP - Economia e consum
	g » san identifitgar il commerzi sco liom tranter produenziun e consum.	
	h » san identifitgar a maun d'exempels (p.ex. visita d'ina interpresa agricula, interpresa commerciala, rapport en las medias) reglas e connexs economics simpels (p.ex. custs da produenziun, qualidad, pretsch da vendita).	
► Cumpetenzas consecutivas: ELT.2.1, ELT.2.2, ELT.2.3, ELT.3.1, ELT.3.3		

5. Las scolaras ed ils scholars san percepìr cundiziuns generalas dal consum sco era reflectar davart l'utilisaziun da rauba.		renviaments FSP - Economia e consum
Giavischs, basegns, consum NUS.6.5 Las scolaras ed ils scholars ...		
2	d » san intercurir vi d'exempels la midada da disas da consum sco era mussar consequenzas per il mintgadi (p.ex. utensils da scola).	
	e » san ordinar ils basegns fundamentals d'umans tenor lur urgenza e distinguer giavischs da basegns ch'èn impurtants per survivor (p.ex. nutriment, abitar versus giugarets, excursiuns).	
	f » san distinguer baints da consum sco simbols da status e sco segns da l'appartegnientscha u da la cunfinaziun da gruppas.	
	g » san examinar a maun d'exempels decisiuns da consum resguardond las pussaivladads finanziaias sco era discutir alternativas per cuvrir ils basegns (p.ex. far u producir sez).	
	h » san analisar a maun d'exempels la repartiziun da baints e chattar motivs per las differenzas. baintanza, povradad	
► Cumpetenzas consecutivas: ELT.2.3, ELT.3.1, ELT.3.2, ELT.3.3		

NUS.7 | Perscrutar e cumparegliar modas da viver e spazis da viver d'umans

1. **Las scolaras ed ils scolars san descriver differentas modas da viver ed identitgar tge che la derivanza e l'appartegnientscha importan als umans.**

renviaments
FSP - Identitads culturalas e
communicaziun interculturala

Differentas modas da viver

NUS.7.1

Las scolaras ed ils scolars ...

2

c	» san percepir tge impurtanza che la derivanza e las appartegnientschas (p.ex. famiglia, lingua, uniun, pajais d'origin, religiun) han per umans.	
d	» san extender lur ideas e visiuns da modas da viver pauc enconuscentas en lur mund dal mintgadi a maun d'infurmaziuns e d'atgnas retschertgas (p.ex. caracteristicas culturalas, furmas da cuminanzas, vita religiosa).	LE2GR.6.C.1.a
e	» san metter en dumonda stereotips e pregiudizis davart umans cun autras modas da viver (p.ex. sin la piazza da pausa, en medias, politica).	MI.1.1.c
MI.1.2.e

► Cumpetenza consecutiva: ERC.5.5, STS.2.2

2. **Las scolaras ed ils scolars san descriver, cumparegliar e sviluppar visiuns davart las modas da viver d'umans en regiuns dal mund lontan.**

renviaments
AS - Lingua e communicaziun
(8)
FSP - Identitads culturalas e
communicaziun interculturala

Modas da viver d'umans en regiuns lontan

NUS.7.2

Las scolaras ed ils scolars ...

2

c	» san tschentar dumondas davart temas specifics da la concepziun dal mintgadi e da la moda ad viver d'umans da regiuns dal mund lontan, s'occupar tenor instrucziun d'infurmaziuns, ordinar e rapportar da talas (abitare, sa nutrir, viver ensemen, lavurar, esser per via).	
d	» san cumparegliar caracteristicas da la moda da viver d'umans da regiuns dal mund lontan, identitgar ed ordinar la multifariadad e la particularitad da modas da viver (p.ex. modas da viver en regiuns fraidas, chaudas, sitgas, fitg umidas, a la mar/en las muntognas, citad/champagna).	
e	» san elavurar infurmaziuns e rapports en medias davart situaziuns da viver ed eveniments actuals en regiuns dal mund lontan, tschentar dumondas e sclerir ed ordinar fatgs en il barat cun auters.	LE2GR.6.C.1.c
MI.1.2.e
f	» san cumparegliar atgnas ideas davart modas da viver e spazis da viver en regiuns dal mund lontan cun infurmaziuns e preschentaziuns (p.ex. en cudeschs tematics, films, atlas).
» san documentar co che lur ideas e l'atgna savida davart modas da viver en regiuns dal mund lontan sa sviluppan e sa midan.	LE2GR.6.B.1.a
LE2GR.6.C.1.b
MI.1.3.e
g	» san render conscient e cumparegliar valitaziuns e tenutas davart la moda da viver da ed envers gruppas da populaziuns en regiuns dal mund lontan e sviluppar ideas en quest connex co ch'ins pudess ir enturn cun stereotips e cun pregiudizis pussaivels.	LE3GR.6.C.1.c

► Cumpetenza consecutiva: ERC.5.5, STS.2.2

3. Las scholaras ed ils scholars san explorar furmas da l'esser per via d'umans, da rauba e da novitads sco era stimar il niz e las consequenzas da l'esser per via per l'uman e l'ambient.

renviaments

Mobilitad, traffic, transport

NUS.7.3

Las scholaras ed ils scholars ...

2

d	» san - partind dad atgnas disas - describer e giuditgar l'impurtanza da l'esser per via e dal traffic per la vita da mintgadi.	
e	» san retschertgar tenor instrucziun a maun d'exempels specifics l'esser per via d'umans, rauba e novitads en ils conturns e sur lungas distanzas sin il mund ed ordinar e represchentar ils resultats.	MI - Retschertga e sustegn d'emprender
f	» san - sin basa da rapports - raquintar cun agens plets l'esser per via d'umans (p.ex. viadis, emigraziun, midada da domicil, fugia), describer atgnas ideas latiers sco era purtar ensemen e documentar atgnas istorgias da l'esser per via e da viadis.	
g	» san cumparegliar la mobilitad ed il traffic da pli baud e d'ussa (p.ex. traffic sur il pass dal Spleia, vias da sauma, engrondiment da la Viefier retica, construcziuns da tunnels sco il tunnel dal Veraina, axas da transit sco la A13/San Bernardin), describer midadas sco era giuditgar exempels dal niz e da las consequenzas per la qualitat da viver dals umans e per la natira.	
h	» san sviluppar ideas e perspectivas per la mobilitad e per furmas da l'esser per via en il futur sco era ponderar e giuditgar modas d'agir pussaivlas.	

► Cumpetenza consecutiva: ELT.2.2, STS.2.1, STS.2.4, STS.2.5

4. Las scholaras ed ils scholars san percepir connexs e dependenzas tranter modas da viver e spazis da viver d'umans, giuditgar tals ed ordinar sasezs sco part d'in da quels munds.

renviaments
AS - Connexs e regularitads [5]
FSP - Svilup global e pasch
FSP - Identitads culturalas e comunicaziun interculturala*Connexs e dependenzas tranter spazis*

NUS.7.4

Las scholaras ed ils scholars ...

2

c	» san describer tge dumondas e temas ch'als occupan en connex cun noss mund e cun la convivenza d'umans sin il mund, sa deditgar a quels e sclerir tals per sasezs ed en il barat cun auters ed ordinar tals.	
d	» san sa render conscient, describer e giuditgar tge ch'è - or da lur vista - impurtant per la convivenza d'umans en differents territoris e per l'avignir dal mund.	
e	» san s'occupar da dumondas sur da differenzas ed inegalitads sin il mund (p.ex. scola, lavur d'uffants, provediment d'aua, nutriment), formular supposiziuns davart motivs e raschuns da questas differenzas e las giuditgar ed ordinar.	
f	» s'occupan da furmas d'inscuters e da conflicts tranter gruppas da la populaziun en differents territoris dal mund da pli baud ed ussa e san giuditgar consequenzas per la moda da viver dals umans (p.ex. scuvertas, conquistas, exempels actuals).	
g	» san preschentar - partind da temas actuals - atgnas visiuns e ponderaziuns davart la situaziun ed il svilup en differents territoris dal mund, tschentar dumondas e sclerir fatgs (p.ex. svilup da la populaziun, povradad, segirezza da victualias).	

► Cumpetenza consecutiva: ERC.5.5, STS.2.1, STS.2.2, STS.2.3, STS.3.2

NUS.8

Umans nizzegian spazis - s'orientar e gidar a concepir

1. **Las scolaras ed ils scolars san percepir, describer ed ordinar caracteristicas, structuradas e situaziuns localas da l'ambient natiral e construi.**

renviaments
AS - Emprender e reflexiun [7]

Lieus, percepziun dal spazi

NUS.8.1

Las scolaras ed ils scolars ...

2

c	» san rimnar ed ordinar, tge differents elements territorials (p.ex. edificizis, stabiliments, auas, gauds) ch'èn avant maun en l'ambient natiral e construi e caracterisar e documentar lur plazzament en il territori (p.ex. cun skizzas, plans, fotografias).
d	» san reflectar davart atgnas percepziuns, ideas e giudicaments davart spazis persunals ed impurtants en il lieu da domicil ed en la regiun, nua ch'els abitan, describer e cumparegliar quels cun il giudicament d'auters uffants (p.ex. lieus persunals impurtants, lieus bels, lieus, nua che jau sun savens, lieus privlus, lieus, nua ch'i na ma plascha insumma betg).
e	» san explorar, ordinar e documentar en tge relaziun che caracteristicas territorialas stattan ina cun l'autra en differentas regiuns da l'ambient pli stretg e pli vast (p.ex. edificizis per differents intents, stabiliments per il traffic, temp liber, provediment e dismesa) e co ch'ellas èn entretschadas ina cun l'autra.
f	» san cumparegliar ed ordinar caracteristicas da l'ambient natiral e construi en differentes spazis e caracteristicas tipicas en differentas regiuns da la Svizra, en il Giura, en la Bassa ed en il territori alpin (p.ex. tipologia dals abitadis dals Gualsers, cuntrada da lais da l'Engiadina, cuntradas terrassadas). caracteristicas tipicas da spazis en citads, aglomeraziuns, territoris rurals, territoris da muntogna
g	» san s'occupar da descripziuns ed attribuziuns a spazis e gruppas da la populaziun en la regiun d'abitadi ed en la Svizra, s'infurmar en chaussa, far cumparegliaziuns sco era examinar e giuditgar decleraziuns (p.ex. Tge è tipic? Tge è auter? Attribuziuns, clischés, realitads).

► Cumpetenzas consecutivas: STS.2.3

2. Las scholaras ed ils scholars san s'occupar da las differentas utilisaziuns da spazis entras l'uman, cumparegliar e giuditgar quellas e reflectar davart relaziuns d'umans cun spazis.

renviaments
AS - Lingua e comunicaziun
[8]
FSP - Ambient natiral e
resursas

Utilisaziun dal spazi, relaziuns uman - spazi

NUS.8.2

Las scholaras ed ils scholars ...

2

c	» san retschertgar e mussar a maun d'exempels en ils agens conturns, co che umans dovràn differentes spazis ed elements territorials (p.ex. edificis, stabiliments, auas, guauds) e tge che quels pussibiliteschan a l'uman per il mintgadi. furma d'utilisaziun: abitar, lavurar, far cumpras, temp liber, traffic, provediment d'aua	
d	» san rimnar e cumparegliar, tge impurtanza che differentes spazis han per l'utilisaziun tras differentes umans e reflectar davart lur atgnas pretensiuns a spazis (al lieu da domicil, en la regiun da domicil, en la citad, en lieus da temp liber e da vacanzas).	
e	» san s'infurmar cun agid da maletgs, texts, chartas davart differenzas e diversitad da furmas d'utilisaziun dals umans en differentas cuntradas, cumparegliar ed ordinar quellas. diversitad da furmas d'utilisaziun en la citad, en l'aglomeraziun, en territoris ruralis, en territoris da muntogna, en vals, a lais, en regiuns planivas	MI.1.2.e
f	» san perscrutar e retschertgar en differentes spazis da l'ambient pli stretg e pli vast, tge pretensiuns a l'utilisaziun che differentes umans han sco era supponer e giuditgar, tge conflicts d'utilisaziun che pon nascher da quai (p.ex. agricultura - bajegiar, abitar - traffic, temp liber/turissem - protecziun da la natira).	

3. Las scholaras ed ils scholars san identifitgar midadas en spazis, reflectar davart consequenzas da midadas e davart la concepziun futura ed il svilupp.

renviaments
FSP - Ambient natiral e
resursas

Midadas da spazi, svilupp dal territori

NUS.8.3

Las scholaras ed ils scholars ...

2

b	» san percepir, descriver e ponderar, co che umans transfurman e midan noss conturns e noss spazis da viver p.ex. entras l'abitar, la producciun da victualias, l'esser per via, la concepziun dal temp liber.	
c	» san denominar agens giavischs ed intents per concepir il spazi da viver, sviluppar ideas e perspectivas e prender posiziun latiers (p.ex. sin l'areal da la chasa da scola, en ils conturns dal lieu, nua ch'els abitan, projects per la segirezza en il traffic, per drizzar en localitads per il temp liber, protecziun da territoris natirals).	
d	» san - partind da fastizs en il spazi sco era d'infurmaziuns (p.ex. maletgs, rapports, discurs cun umans pli vegls) - registrar midadas en ils conturns dal lieu, nua ch'els abitan, e far cumparegliaziuns da quellas midadas tranter il temp da pli baud e d'ussa.	
e	» san reflectar davart las consequenzas che midadas en il spazi han per ils umans e per la natira (p.ex. en il traffic, tar stabiliments da temp liber, vi dad auas) e far ponderaziuns davart pussaivladads concepziunalas e dal cumportament per il futur.	

4. Las scolaras ed ils scolars san chattar elements e caracteristicas da spazis en meds da preschentaziun sco era stgaffir ed applitgar rasters d'orientaziun che sa refereschon al spazi.

renviaments
AS - Orientaziun en il spazi (4)

Meds e rasters d'orientaziun en il spazi

NUS.8.4

Las scolaras ed ils scolars ...

2	c	» san localisar puncts d'orientaziun en il spazi ed applitgar per l'atgna orientaziun en il spazi (p.ex. direcziuns geograficas, edifizis marcants, stabiliments en ils conturns).	
	d	» san chattar lieus e territoris sin chartas, fotografias or da l'aria e sin il globus (p.ex. flums, lais, muntognas, lieus, citads impurtantas, lingias da traffic).	
	e	» san caracterisar e declerar rasters geografics (p.ex. cuntradas grondas da la Svizra, posiziun e repartiziun da las mars e dals continents, repartiziun da la populaziun).	
	f	» san metter en relaziun ina cun l'autra grondezzas, cundiziuns e dimensiuns (p.ex. metter a lieu il lieu da domicil, regiun, chantun, Svizra, Europa, continents, mund; tschertas ideas davart distanzas e surfatschas en la regiun, en Svizra e sin la terra).	
	g	» san chattar - partind d'infurmaziuns davart eveniments actuals (p.ex. eveniments da la natira, conflicts tranter gruppas da la populaziun) - relaziuns territorialas en meds d'orientaziun ed ordinar infurmaziuns davart las situaziuns territorialas.	
► Cumpetenzas consecutivas: STS.4.1, STS.4.2			

5. Las scolaras ed ils scolars san s'orientar, sa mover en lur ambient pli stretg e pli vast e trair a niz ed applitgar en quest connex meds d'orientaziun.

renviaments
AS - Orientaziun en il spazi (4)

Orientaziun en la cuntrada

NUS.8.5

Las scolaras ed ils scolars ...

2	d	» san represchentar situaziuns traidimensiunalas (p.ex. atgna stanza, stanza da scola, piazza da gieu) cun atgnas skizzas e plans e declerar talas ad auters.	
	e	» san chattar cun agid da chartas elements traidimensiunals famigliars en ils conturns, resp. objects da la cuntrada en chartas, e leger ed applitgar en quest connex furmas da preschentaziun (p.ex. indicaziuns da la scala e da la direcziun, signaturas specificas).	
	f	» san represchentar a moda proporziunala ed adattada e declerar en chartas simplas e sin models situaziuns traidimensiunalas da l'ambient natiral e construi.	MA.2.C.4.f
	g	» san esser independentamain en gir cun il velo e cun il traffic public en la regiun da domicil e guardar en quest connex sin la segirezza en il traffic ed observar reglas.	FSP - Sanadad MS.5.1.1c
	h	» san s'orientar en il spazi cun agid da differents meds d'orientaziun (p.ex. plan local, chartas da cursas d'orientaziun, chartas topograficas, chartas da la rait da traffic da la regiun). » san chattar lieus specifics en la cuntrada sco era transponer sin chartas vias fatgas ed objects percepids.	MA.2.C.4.g MI - Retschertga e sustegn d'emprender MS.1.A.1.3e

		renviaments
i	» san applitgar differentes meds d'orientaziun en la cuntrada (p.ex. chartas, cumpass, GPS) e leger cun agid da legendas indicaziuns or da meds d'orientaziun e caracterisar situaziuns geograficas.	MI - Retschertga e sustegn d'emprender

NUS.9 | Chapir il temp, la durada e la midada - distinguer istorgia ed istorgias

1. Las scolaras ed ils scolars san sa far e duvrar correctamain concepziuns dal temp, chapir e duvrar temp sco concept sco era applitgar il radi da temp.

renviaments
AS - Orientaziun temporal (3)
MA.3.A.1

Temp e concept dal temp

NUS.9.1

Las scolaras ed ils scolars ...

2	d	» san differenziar structuradas dal di che restan e che varieschan e cumparegliar talas.	
	e	» san stimar, mesurar e preschentar graphicamain quant ditg che accziuns duran. Ξ radi da temp	
	f	» san metter a lieu sin in radi da temp in svilup (p.ex. atgna famiglia) sur trais generaziuns.	
	g	» san metter a lieu sin in radi da temp epocas da l'istorgia. Ξ temp da crap, antica, temp medieval, temp modern	
	h	» san metter a lieu sin in radi da temp tscherts eveniments istorics u tschertas midadas (p.ex. invenziun da la scrittira, Patg federal 1291, furmaziun da la Republica da las Trais Lias, svilup da la Vuclina, battaglia a la Chalavaina, entrada dal Grischun en la Confederaziun svizra).	

2. Las scolaras ed ils scolars san s'occupar da durada e midada tar sasezs sco era en l'agen mund da viver ed ambient.

renviaments

Durada e midada

NUS.9.2

Las scolaras ed ils scolars ...

2	d	» san cumparegliar maletgs istorics dals conturns cun la situaziun actuala. Tge è restà? Tge è auter? (p.ex. chasas, vias en ils agens conturns).	
	e	» san cumparegliar il temp da pli baud cun il temp dad oz. Tge è restà il medem? Tge è sa midà? (p.ex. munds da viver d'uffants, abitar, far fiu en il temp da crap tempriv, relaziuns tranter las schlattinas). Ξ temp da crap tempriv	
	f	» san descriver la midada da la cultura da l'uman en in'epoca da pli baud (p.ex. dal temp da crap tempriv al temp da crap tardiv, da l'antica al temp medieval). Ξ temp da crap tardiv	

► Cumpetenza consecutiva: STS.5.1, STS.5.2, STS.5.3

3. Las scholaras ed ils scholars san chapir co che l'istorgia vegn reconstruida or dal passà.

 renviaments
AS - Orientaziun temporal (3)
AS - Fantasia e creativitat (6)

Istorgia sco reconstrucziun dal passà

NUS.9.3

Las scholaras ed ils scholars ...

2	d	» san sa far in maletg d'ina cultura passada (p.ex. China, Egipta antica, Imperi roman) or d'istorgias, raquints, maletgs.	MI.1.2.c
	e	» san s'elavurar or da texts da diever, chartas, funtaunas in maletg differenzià d'in'epoca istorica. text da diever, charta, funtauna	MI.1.2.e
	f	» san chapir ch'in eveniment istoric po vegnir raquintà a differentas modas e manieras (p.ex. conquista da la Vuclina, battaglia a la Chalavaina, persecuziun da strias, conquista da l'America).	
	g	» san chapir che las differentas modas da vesair nà dal passà stattan en connex cun interess actuals (p.ex. Veglia Confederaziun).	

4. Las scholaras ed ils scholars san far la differenza tranter istorgia ed istorgias.

renviaments

Istorgia ed istorgias

NUS.9.4

Las scholaras ed ils scholars ...

2	c	» san declarar sin basa da tge caracteristicas che istorgias fictivas sa differenzieschan d'istorgias realas. istorgias fictivas/realas.	R.6.C.1.f
	d	» san declarar l'intent da ditgas e da mitus (p.ex. ditga da Guglielm Tell, tradiziuns a bucca ed a scrit dal Grischun).	
	e	» san - cun agid da criteris - differenziar ditgas e mitus da preschentaziuns istoricas (p.ex. ditgas da la Svizra).	
	f	» san reflectar a moda critica davart il diever da ditgas e mitus en il temp preschent actual ed identifitgar lur utilisaziun en la discussiun politica.	

 Cumpetenzas consecutivas: STS.7.1, STS.7.2, STS.7.3

NUS.10 | Cuminanza e societad - concepir la convivenza e s'engaschar

1. Las scholaras ed ils scholars san mussar interess per auters e gidar a concepir la cuminanza.

renviaments
FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
AS - Independenza ed agir social [9]*Cuminanza e conflicts*

NUS.10.1

Las scholaras ed ils scholars ...

2

- d » san proponer e realisar en la classa activitads che promovon la cuminanza sco era surpigiar cunresponsabladad per il bainesser da tuts (p.ex. urden en la stanza da scola, ir enturn in cun l'auter cun respect).
- e » emprendan da schliar conflicts a moda correcta e gista e san applitgar differentas strategias (p.ex. mediazion, votaziun, consens).
- f » san sa metter en la situaziun d'auters umans e respectar lur sentiments, basegns e dretgs e s'engaschar per els (p.ex. en cas da dispita, mobing).

► Cumpetenzas consecutivas: ERC.5.4, ERC.5.6

2. Las scholaras ed ils scholars san tgirar amicizias e relaziuns e reflectar davart talas.

renviaments
AS - Lingua e comunicaziun [8]
AS - Independenza ed agir social [9]*Amicizia*

NUS.10.2

Las scholaras ed ils scholars ...

2

- c » san arranschar amicizia era en situaziuns da conflict ed en cas d'interess cuncontracurrents (p.ex. sa reconciliar, resguardar differentes interess).
- d » san descriver qualitats d'amicizia e d'amur (p.ex. affecziun, confidenza, egualitad dals dretgs).
- e » s'occupan dal connex d'amicizia, amur e sexualitad.

► Cumpetenzas consecutivas: ERC.5.3

3. Las scolaras ed ils scolaras san chapir funcziuns fundamentalas d'instituziuns publicas.		renviaments	
Instituziuns publicas			
NUS.10.3 Las scolaras ed ils scolaras ...			
2	c	» san numnar instituziuns ed indrizs publicos en la vischnanca e chapir lur funcziun (p.ex. ospital, scola, pumpiers, dismesa da rument, dretgira).	
	d	» san descriver la differenza tranter la sfera privata e publica (p.ex. differenza tranter reglas en famiglia e leschas sco in scumond da traffic). ≡ sfera publica e privata	
	e	» san identifitgar posts responsabels per dumondas e giavischs (p.ex. la persuna d'instrucziun, il mainascola, il pedel/la pedella da la scola, l'autorità communal).	
	f	» san attribuir incumbensas specificas d'ina vischnanca als ressorts d'ina vischnanca e declarar co ch'els sa cunfan in cun l'auter (p.ex. rumida da la naiv, providiment d'aua). ≡ ressort, vischnanca	
	g	» san declarar a maun d'in exempel la cooperaziun da differents secturs parzials dal stadi (p.ex. polizia e dretgira).	
► Cumpetenzas consecutivas: STS.8.1			

4. Las scolaras ed ils scolaras san chapir la relaziun da pussanza e dretg en il temp preschent ed en il temp passà.		renviaments FSP - Politica, democrazia e dretgs umans AS - Independenza ed agir social [9]
Pussanza e dretg NUS.10.4 Las scolaras ed ils scolaras ...		
2	c » san identifitgar a maun da situaziuns exemplaricas (p.ex. or da l'istorgia, da paraulas, dal mintgadi), tgi che exequescha pussanza e co ch'i po vegnir fatg frunt a l'abus da pussanza. ≡ pussanza	
	d » san metter sancziuns en in connex cun reglas ch'èn stadas enconuschentas ordavant. ≡ princip: il chasti per in surpassament duai esser enconuschent ordavant	
	e » san reflectar davart l'adequatezza da sancziuns en cas da surpassaments da reglas. ≡ princip da l'adequatezza	
	f » san declarar la repartiziun da pussanza a maun d'in exempel istoric (p.ex. Egipta antica, Imperi roman, constituiun da la mastergnanza) e differenziar models da pussanza. ≡ monarchia, democrazia	
	g » san identifitgar la via d'ina societad da dretg da famiglia ad in dretg territorial cun emprims concepts d'in stadi da dretg (p.ex. Confederaziun da la Svizra centrala). ≡ Patg federal 1291	
	h » san mussar a maun d'in exempel co che structurass statalas sa sviluppan (p.ex. Patg federal dal 1524, fusiuns da vischnancas). ≡ Confederaziun svizra dal 13. fin 15. tschientaner	
i » san identifitgar a maun d'in exempel l'entretschament d'economia, politica e dretg (p.ex. Veglia Confederaziun e pass sur las Alps).		
► Cumpetenza consecutiva: STS.5.1, STS.8.1, STS.8.2, STS.8.3		

5. Las scolaras ed ils scholars san formular agens giavischs sco era identifitgar process politics.

renviaments
FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
AS - Independenza ed agir social [9]

Cumpetenzas d'agir politics

NUS.10.5

Las scolaras ed ils scholars ...

2	b	» san s'engaschar substitutivamain per ils interess d'auters (p.ex. en il cussegl da scholars). princip da la delegaziun	
	c	» san declerar process politics a maun d'in exempel actual.	
	d	» san percepir a maun d'in process politic dals conturns las fasas e las pussaivladads da cooperar. definiziun d'in problem, furmaziun d'opiniun, tschertga d'ina soluziun, decisiun, valitaziun	
	e	» san numnar dretgs ed obligaziuns d'individis en nossa societad. obligaziun d'ir a scola, dretgs d'uffants	

► Cumpetenza consecutiva: ERC.5.6, STS.3.3, STS.8.1, STS.8.2

NUS.11 | Explorar e reflectar davart experientschas fundamentalas, valurs e normas

1. Las scholaras ed ils scholars san describer e reflectar davart experientschas fundamentalas umanas.		renviaments
<i>Experientschas fundamentalas umanas</i> Las scholaras ed ils scholars ...		
2		
b	» san describer co che umans van enturn cun experientschas fundamentalas umanas e prendan part a talas. (p.ex. success, sconfitta, malsogna, naschientscha, mort, cumià).	
c	» san describer a maun d'exempels co che religiuns transfurman experientschas fundamentalas umanas en rituals (p.ex. ir enturn cun naschientscha, adolescenza e mort).	
d	» san tractar e cumparegliar experientschas fundamentalas umanas or da differentas perspectivas (p.ex. differentas culturas, generaziuns, schlattaina).	FSP - Schlattainas ed egualitad FSP - Identitads culturalas e comunicaziun interculturala
► Cumpetenzas consecutivas: ERC.1.1		

2. Las scholaras ed ils scholars san tschentar dumondas filosoficas e reflectar davart talas.		renviaments AS - Emprender e reflexiun [7]
<i>Filosofar</i> Las scholaras ed ils scholars ...		
2		
c	» tschertgan differentas perspectivas areguard dumondas filosoficas e sa furman in'atgna opiniun.	
► Cumpetenzas consecutivas: ERC.1.2		

3. Las scholaras ed ils scholars san declerar, examinar e represchentar valurs e normas.		renviaments AS - Lingua e comunicaziun [8]
<i>Valurs e normas</i> Las scholaras ed ils scholars ...		
2		
c	» san describer, per tge che umans s'engaschan e ponderar, tge motivs e valurs che s'expriman en quai. giustia, charitad, solidaritad	
d	» san enconuscher valurs en l'agen agir e describer, co ch'els pon surpigliar responsabladad (p.ex. utilisaziun da resursas, contact interuman).	
e	» san cumparegliar valurs e normas da differentas generaziuns (p.ex. obedientscha, impurtanza da bains materials, temp liber).	

		renviaments
	f » san descriver, represchentar valurs ch'èn impurtantas per lur vita e las cumparegliar cun valurs dad auters.	
► Cumpetenzas consecutivas: ERC.2.1		

		renviaments
4. Las scolaras ed ils scolars san metter en dumonda e giuditgar eticamain situaziuns ed accziuns e represchentar a moda fundada puntgs da vista.		
<i>Furmaziun etica da l'opiniun</i> NUS.11.4 Las scolaras ed ils scolars ...		
2	c » san s'occupar d'informaziuns davart situaziuns eticamain problematicas e ponderar pussaivladads per meglierar la situaziun (p.ex. guerra, explotaziun, sexissem, progress).	
	d » san tractar situaziuns eticamain problematicas or da differentas perspectivas e formular in puntg da vista.	
► Cumpetenzas consecutivas: ERC.2.2		

NUS.12 | Scuntrar religiuns e vistas dal mund

1. Las solaras ed ils scolars san percepir fastizs religiis en lur conturns ed en il mintgadi e s'occupar da tals.

renviaments

Fastizs religiis

NUS.12.1 Las solaras ed ils scolars ...

2

- c » san scuvrir en ils conturns ed en las medias fastizs religiis, s'occupar d'informaziuns en chaussa e represchentar quellas (lieu da cult megalitic a Falera, craps-scalutta, baselgia s. Martin a Ziràn, claustras a Cazas, Mustér, Glion, Puschlav e Müstair, chapella da Peter Zumthor a Sogn Benedetg, Stiva da morts da Gion A. Caminada a Vrin).

MI.1.3.e

- d » san identifitgar en la lingua motivs religiis (p.ex. expressiuns, locuziuns) e chattar or lur senn e lur impurtanza.

► Cumpetenzas consecutivas: ERC.3.1, ERC.3.2

2. Las solaras ed ils scolars san explitgar cuntegn, furma linguistica e diever da texts religiis.

renviaments
AS - Lingua e comunicaziun
(8)*Texts, tesas e ductrinas*

NUS.12.2 Las solaras ed ils scolars ...

2

- c » san explitgar, co che texts e scrittiras religiisas vegnan duvradas tradiziunalmain. ■ Bibla, tora, Coran, canon da pali, vedas; uraziun, pregia u messa, festa; raquintar, referir, calligrafar, memorisar

- d » san identifitgar en texts da differentas religiuns ideas religiisas (p.ex. ideas da l'auter mund, cumandaments, miraculs, figuras).

- e » san identifitgar furmas linguisticas religiisas e differenziar quellas da preschentaziuns istoricas e d'enconuschientschas da las scienzas natirals. ■ mitus da la creaziun dal mund, legends, sumeglias

► Cumpetenzas consecutivas: ERC.4.1

3. Las scholaras ed ils scholars san describer pratica religiosa en il context profan da viver.		renviaments
<i>Rituals ed isanzas</i> NUS.12.3 Las scholaras ed ils scholars ...		
2	c	» san describer a maun d'edifizis rituals, usits ed isanzas en religiuns. ■ baselgia, moschea, sinagoga, tempel; uraziun, pregia u messa, benedicziun
	d	» san s'occupar da savida fundada davart usits ed isanzas (p.ex. far curaisma, vestgadira, trair schibettas a Vaz sut ed a Danis, ir ad acla a Cuira, dar troccas en Surselva, Chalandamarz, Cagorda en la Mesolcina) e tscherts rituals dal curs da la vita (p.ex. rituals da naschientscha, nozzas, funeral u sepultura) ed attribuziun quella a las religiuns respectivas.
	e	» san cumparegliar in cun l'auter usits ed isanzas sco era rituals da las religiuns e describer differenzas en la pratica (p.ex. differenzas regiunalas e confessiunalas).
► Cumpetenzas consecutivas: ERC.4.2		

4. Las scholaras ed ils scholars san caracterisar tradiziuns da festas.		renviaments
<i>Tradiziuns da festas</i> NUS.12.4 Las scholaras ed ils scholars ...		
2	c	» san - a maun da lur usits e raquints - declerar las festas principalas da l'onn ecclesiastic cristian, isanzas e temps da festa da differentas religiuns e cumparegliar quellas ina cun l'autra. ■ Nadal, Pasca, tschaiver, Pessach, Ramadan, Holi, Divali
	d	» san describer occurrenzas commemorativas secularas ed explitgar lur significaziun (p.ex. Festa naziunala, Di da la lavur, Di dals dretgs umans, festas regiunalas).

5. Las scholaras ed ils scholars san s'orientar en la diversitad da tradiziuns e d'ideologias religiosas ed inscuntrar cun respect differentas persvasiuns.		renviaments FSP - Identitads culturalas e communicaziun interculturala
<i>Diversitad ideologica e culturala</i> NUS.12.5 Las scholaras ed ils scholars ...		
2	c	» san analisar, co che umans furman lur vita cun lur visiuns, persvasiuns ed expressiuns religiosas e secularas, ed als san inscuntrar cun respect.
	d	» san numnar differentas religiuns e confessiuns e describer e differenziar a maun da caracteristicas elementaras (p.ex. festas, edifizis, objects, istorgias, tesas u ductrinas).
	e	» san explitgar a maun d'exempels tratgs cuminaivels e relaziuns tranter giudaisssem, cristianissem ed islam.
► Cumpetenza consecutiva: ERC.4.4, ERC.4.5		